

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2017

MEPUTSO: 70

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (30)

2. Araba dipotšišo KA MOKA.

3. Thoma KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng LE LEFSA.

4. Thala mothalo ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

5. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

6. Tshela mothalo ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

7. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.

8. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 50

KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 30

KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 40

9. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

Bala ka go kitimiša mahlo, ka tsenelelo le tsinkelo ditšweletšwa tša go ngwalwa le tša go bogelwa tša ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a go araba dipotšišo.

1.1 SETŠWELETŠWA SA A

A RE DUMELENG GORE RE TLA ATLEGA	
1	Ke makga a makae bophelong moo batho ba ipotšago gore ba ka se tšwelele? Go se itshepe le go dumela madimabe ke gona go direlago gore motho a se atlege. Mabakeng a mantši batho ba nagana gore ga ba na mahlatse. Pele ga ge motho a dira selo goba a bona dipoelo, go a ikahlolwa go thwe nka se kgone. Go na le batho bao ba dumelago gore dilo tša bona di ka se direge ka moo ba nyakago ka gona. Batho ba bantši bao ba dumelago gore ba ka se atlege bophelong, ka nnete ga ba tšwelele ka ge tumelo e le kotse. Ge motho a dumela gore o tla atlega, nnete o tla tšwelela. 5
2	Mo bophelong dinyakišišo di utolotše gore dipersente tše lesome ke tša dilo tše di diragalelago motho mola tše masome senyane di lebane le gore motho yo o dumela bjang go dilo tše. Dilo tše e ka ba tše mpe goba tše botse. Mengwageng ye mene ya go feta Mmaphuti o ile a gobala kotsing ya sefatanaga. <i>Ge kotsi e direga, mootledi o be a sa bone gore o thutše motho go fihlela ge mosepedi wa dinao yo mongwe a bontšha mootledi yoo gore a eme</i> gore mogobadi a thušwe. Ke ka fao le lehono Mmaphuti a sa jago mabele. 15
3	Lekgarebe le le anega tša bophelo bja lona ka tsela ye: 'Ge ke boa bookelong batswadi ba ka ba ile ba nkiša sekolong sa batho bao ba sa itekanelago mebeleng sa <i>Reakgona</i> . Ke be ke sa rate go tsena sekolong seo, fela ke be ke se na kgetho. Ke ile ka aparelwa ke mogopolo wa gore bophelo bo mpaletše. Ka fenywa ke la go re nka se tsoge ke feditše sekolo. Tše ka moka di be di hlolwa ke ge bjale ke se sa sepela go swana le peleng; ke sepela ka setulo sa go thetha. Ke be ke sa amogele seemo moo dipoelo tša ka tša marematlou di bilego tša amega. 20
4	Toro ya ka ge ke be ke sa le Mmaphuti wa maloba, e be e le go ba ngaka. Fela dipoelo tša nk Janetša go ya go ithutela bongaka . Gona moo ke ile ka fetša le pelo gore bokamoso bja ka bo moyafetše bjalo ka phoka ge letšatši le hlaba . Ge ke sa le meetsemagakwa bjalo, mogwera wa ka wa go sepela ka setulo sa go thetha, ebile a swara pene ka molomo ka lebaka la go hloka matsogo, a nthomela molaetša ka <i>WhatsApp</i> gore o ithutela <i>chemical engineering</i> Yunibesithing ya Tshwane. Ke rile ge ke gopola gore gape Mmakgoši o nngwaletše molaetša wo ka go swara lehlakana la go ngwala ka molomo gore a kgone go nthomela molaetša, ka kwa pelo ya ka e thebatheba ka lebelo. Ka aparelwa ke tumelo ya go re ge Mmakgoši a kgona, le nna ke tla kgona. 35

5	Ngwageng wa go latela ke ile ka ya go tsenela dithuto tša tlaleletšo, e lego Mmetse le Thutamahlale ka Makhutšwe FET College. Ke be ke se na pelaelo ya go re ke tla tšwelela ka dihloro. Ga se ka ba ka lebelela gore mang o reng ka nna. Phegelelo ya ka e be e le go swana le Mmakgoši, ge go kgonega ke mo phale. Setulo sa ka sa go thetha se ile sa fela maotwana ka ge ke be ke sepela lekgwareng. Bomma ba ile ba fela ba nkiša sekolong ka kiribana gore ba khutšiše setulo sa go thetha seo bjale se bego se sepetšwa ke maotwana a ditšhipi. Baithutikanna ba ile ba tšwela pele go nkuka ge re namelela re eya diphapošing tša ka godimo. Ka ge sekolo seo se se na ditlabelelo tša batho ba go swana le nna.	40 45
6	Ka ge ngwaga o se na matepe, le ile la hlaba la go thoma ditlhahlobo. Morutwana yo mongwe le yo mongwe a fetola leina, bjale a bitšwa molekwa. Ka diphapošing re tsene, pene ya nyalana le lephephe, ge e le monagano wa utolla tšeo o di fihlilego ka bjokong ngwaga ka moka. Ba be ba lealea bana ba Moremadi, ba emiša matsogo ba sa fetše. Potšišo e re ting! ka tthaologanyong ya molekwa, o be o kwe motho a re: 'Ke kgopela go ya go nwa meetse.' Ge a boa go nwa meetse o re o kgopela go ya ntlwaneng.	50 55
7	Ke tšweletše ka dihloro nna setlogolo sa Dinoko. Leina la ka la gwerana le dikuranta. Mmawe! dipasari tša nkgišetšana mahwafa ka leina la ka. Mmaphuti wa setulo sa go thetha, a ya go ithutela <i>industrial engineering</i> Yunibesithing ya Wits. Ke ile ka gahlana le dipela di thota, ka di botša gore ke ya le tšona moo di yago gona. Ke be ke sa tšhoge selo, morago gona ga se ka ba ka lebelela. Maikemišetšo a ka e be e le gore ge ke tloga Wits, e be ke apere seanamarena. Ke re ge ke goroga kgorong ya bowelakalana, ditheto le mekgolokwane di rete Yogodimodimo. Ka nnete go bile bjalo. Lehono ke nna molaodi mošomong wa ka. Ga ke sware selo ka matsogo, ke botša bašomi gore ba dire eng, bjang.	60 65
8	Thuto ke kotse, thuto ke lesedi, thuto ke bophelo, ntle le thuto bophelo ke leswiswi. Ka tumelo ke atlegile.' A fetša ka go realo Mmaphuti.	70

[Mothopo: Boitlhamelo bjoo bo nago le dinyakišišo]

- 1.1.1 Ka morago ga go bala hlogo ya temana, laetša se o gopolago gore e ka ba e bolela ka sona. (1)
- 1.1.2 Go ya ka TEMANA YA 1 ke dilo dife TŠE PEDI tšeo di dirago gore motho a se atlege? (2)
- 1.1.3 Ka dintlha TŠE PEDI, akaretša thuto ye e tšweletšwago ke mmolelo wa go ngwalwa ka moseka TEMANENG YA 2. (2)
- 1.1.4 Bapetša ponelopele ya gago le diteng tša TEMANA YA 2. Efa dintlha TŠE THARO. (3)

- 1.1.5 Lebelela TEMANA YA 3, gomme o fe mabaka a MABEDI ao a hlotšego gore Mmaphuti o be a na le kgatelelo ya monagano. (2)
- 1.1.6 Ka go otloga hlaloša dikapolelo TŠE PEDI tšeo di kotofaditšwego TEMANENG YA 4 go ya le ka moo di dirišitšwego ka gona. (2)
- 1.1.7 Ka morago ga go bala TEMANA YA 4 le YA 5, phurolla seo se hlohleeditšego Mmaphuti go ba le maikemišetšo bokamosong bja gagwe. Efa dintlha tše NNE. (4)
- 1.1.8 Bjalo ka molekwa, na o kile wa bona goba wa kwa tiragalo yeo e hlalošwago ke TEMANA YA 6? Thekga karabo ya gago ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.9 Kgotlelelo e tswala katlego. Ka dintlha TŠE PEDI ahlaahla mmolelo wo o lebeletše batho ba go se itekanele mebeleng ka kakaretšo. (2)

1.2 SETŠWELETŠWA SA B

Ke fihlile maemong a godimodimo ka gore ke dumela gore ke tla atlega!!

[Mothopo: www.google.co.za]

- 1.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Seswantšho se se mabapi le phadišano ya batho ba go ...
- A se itekanele mebeleng ya kgwele ya maoto.
 - B se itekanele mebeleng ba go laola mabelo.
 - C se itekanele mebeleng ya tša mabelo.
 - D itekanele mebeleng ya kgwele ya matsogo. (1)
- 1.2.2 Ke eng seo se laetšago gore batho ba ba itšhidolla ka mehla? (1)
- 1.2.3 Bapetša seswantšho se le diteng tša setšweletšwa sa A, TEMANENG YA 5. (2)

- 1.2.4 Ka dintlha tše pedi hlaloša ka moo boitshepo le tumelo di renago seswantšhong se ka gona. (2)
- 1.2.5 Hlatholla mohola wa go tsenela diphadišano tša mohuta wo. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.2.6 Re alele maikutlo ao a go aparelago ka go lebelela seswantšho se. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Badišiša setšweletšwa se o yago go se akaretša ka go kgoboketša dikgopolokgolo le dikgopolotlaleletšo tše bohlokwa ka mantšu a gago. Kakaretšo e ngwalwe ka mokgwa wa temana ya mantšu ao a sa fetego a 90.

ELA HLOKO:

1. Akaretša seo mongwadi a se bolelago mabapi le go se kwešiše ditokelo ka mantšu ao a sa fetego a 90.
2. Ngwala ka tsela ya temana.
3. Dintlha e be tše 7.
4. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.

SETŠWELETŠWA SA C**BAFSA LE DITOKELO**

Kgodišo ya bana ba lehono ke wa e gapa o molato wa e tlogela le gona fao o sa le molato. Ngwana ge a bona ditlamorago tša seo a se dirilego di mo makatša, o re nkane ba be ba sa nkgale. Lefase la tokologo le fetošitše setswalle sa motswadi le ngwana wa gagwe gore e be sa katse le legotlo. Mohlomongwe se se hloilwa ke gore motswadi le mofsa ga ba kwešiše bophelo lefaseng la ditokelo. Go fela go thwe bafsa ke bona ba dirišago ditokelo tša bona bošaedi mola ka lehlakoreng le lengwe motswadi a sa bone ditokelo tše gabotse. Ka mehla ge go bolelwa go thwe bana ba ba rata go itaola, go lebetšwe gore setala se re ngwanamaganagobotšwa ... Ngwana yo a tsenego bofseng ge a bona diphetogo mmeleng wa gagwe o ipona e le monna goba mosadi. Bafsa bao e lego kgale ba godile ba bona lefase le e le la bona, gomme ba thoma go bona bophelo ka leihlo le lengwe.

Hee, gape mehlolo e a direga! Bafsa ba bangwe le tlhompho ga ba iše felo ka yona. Ge motho a ka re a feta a ba bona ba gokarelane, sebakeng sa gore ba tlogelane, ba bona bokaone e le gore ba atlane, ba be ba atlane leboelela, ba mo lebelele gomme ba mo sege botlaela. Bjale ke tšona ditokelo? Ge e le ka dikolong gona, ešita le tšona diyunibesithing le dikholetšheng ga go sa bolelwa. Motho wa gona ga a dire mešomo ya dithuto o thinya ka mehla, o re ke tokelo ya gagwe. Dinotagi, go fola le go hlapologa pepeneneng ke bogobe bja ka mehla. Polelo ke ya maroga, nyefolo le kodutlo. Na ditokelo tša motswadi tšona ga di gatakwe? Ka lehlakoreng le lengwe motswadi le yena o gataka ditokelo tša ngwana ka go se mo kgale le go mo fa tlhohleletšo bophelong. Ngwana o na le tokelo ya go fiwa kgodišo ya maleba. Ke maikarabelo a motswadi go boledišana le ngwana ka mokgwa wa go mo agiša, go mo eletša, go mo lemoša le go mo rata.

[Mothopo: Boitlhamelo]

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO

- Dithekniki tša papatšo le khathune.
- Tlotlontšu le tšhomišo ya polelo.
- Dibopego tša lefoko.
- Temogo ya tšhomišo ya polelo ka tsinkelo.

POTŠIŠO YA 3

Lebeledišiša **papatšo** ye ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go bogelwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA D

[Mothopo: www.google.com]

- 3.1 Kgetha karabo ya maleba. Go ya ka papatšo ye, mmapatši o bapatša:
- A Setšweletšwa sa go hlapa molomo
 B Setšweletšwa sa go hlapa leleme
 C Setšweletšwa sa go hlapa marinini
 D Setšweletšwa sa go hlapa meno (1)
- 3.2 Efa mošomo woo o phethwago ke leinagokwa le le dirišitšwego mo papatšong ye. (1)
- 3.3 Bapetša sedirišwa sa go šireletša hlogo le *sensodyne* mo papatšong. (2)
- 3.4 Bontšha ka moo didirišwa tša go šireletša hlogo mo papatšong di utollago peakanyo ya meno a motho ka gona. (2)

- 3.5 Hlatholla dithekniki TŠE PEDI tšeo mmapatši a di šomišitšego go goga šedi ya bareki papatšong ye. (2)
- 3.6 Na o a dumela gore batho ba go diriša *sensodyne* e tla ba boThomas makgolwa ka go bona? Fahlela karabo ya gago ka dintlha tše pedi. (2)

[10]**POTŠIŠO YA 4**

Bala ka tsenelelo le tsinkelo **khathune** ye ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go bonwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA E[Mothopo: www.google.com]

- 4.1 Kgetha karabo ya maleba. Difahlego tša badiraditšhupetšo ba di laetša:
- A Bofšega
B Manyami
C Pefelo
D Lethabo (1)
- 4.2 Tsopola lentšu leo e lego lelahlelwa go tšwa puduleng ya 2. (1)
- 4.3 Bapetša mehuta ya dipudula tša 1 le 2. (2)
- 4.4 Hlatholla ditlabele TŠE PEDI tšeo mothadi wa khathune a di dirišitšego go laetša gore banna bao ba ipelaetšago ke borakgwebo. (2)
- 4.5 Hlaloša tšhomišo ya seema seo se kotofaditšwego puduleng ya 2. (2)
- 4.6 Na o a dumela gore molaotheo wa naga o gata ka mošito o tee le ditiragalo tša khathune ye? (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5

Bala ka tsenelelo le tsinkelo setšweletšwa se sa ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a kwešišo ya dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA F**LELEME LA GAE LE BOHLOKWA**

Go kweša bohloko ebile go a **nyamiša** go hwetša batho ba bangwe, kudukudu bafsa ba sa šetše mohola wa go tseba maleme a bona a gae. Go kgona go bolela leleme la gae go bohlokwa mothong yo mongwe le yo mongwe. Ga go makatše ge bontši bja Maafrika-Borwa bo ile bja amogela phatlalatšo ya PANSALB ka atla tše pedi ya gore maleme ka moka a Afrika-Borwa a šireletšwe le go tšwetšwa pele ka ntle le kgethollo.

PANSALB e šišintše gore go be le diphetogo dikanaleng tša *SABC*. Babogedi ba temogele *SABC* ye mpsha yeo e godišago le go tšwetša pele tekatekano ya maleme ka moka. Ditaba le mananeo a mantši a thelebišene a gašwe ka maleme a Afrika-Borwa a semmušo a 11.

[Mothopo: Boitlhamelo bjoo bo nago le dinyakišišo]

- 5.1 Bontšha moselana wa lentšu leo le kotofaditšwego o be o fe leina la wona. (2)
- 5.2 Fetolela lediri le: 'amogela' go leinaletšo o be o bope lefoko la go kwagala ka leinaletšo leo. (2)
- 5.3 Laetša sebopego sa sehlophantšu se: 'tše pedi'. (2)
- 5.4 Ngwala mmolelo wo o thaletšwego ka kganetšo o be o fe le lebaka leo o ngwadilwego ka lona. (2)
- 5.5 Hlaloša gore leadingwa ke eng o be o fe le mohlala go tšwa temaneng. (2)

[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70